

ΕΥΡΙΠΙΔΗ Ελένη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

στ. 1-191

Η Ελένη και το είδωλό της

«Καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν, κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων»
(στ. 35-36, μτφρ. στ. 42-43)

ΠΛΟΚΗ

- Η προϊστορία της δράσης
- Το παρόν της Ελένης
- Ο ερχομός του Τεύκρου
- Τα νέα από την Ελλάδα και την Τροία

ΘΕΜΑΤΑ

- Η «καινή» Ελένη του Ευριπίδη
- Η τραγική θέση των ηρώων
- Το «είναι» και το «φαίνεσθαι»
- Οι νικητές: θύματα του πολέμου

Θέατρο
Θεατές
Υποκριτής

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
1η ΣΚΗΝΗ 1-82	2η ΣΚΗΝΗ 83-191
Ελένη	Τεύκρος - Ελένη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
στ. 1-82

«Καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν, κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων»

1η ΣΚΗΝΗ (στ. 1-82)

ΕΛΕΝΗ

Να ο Νείλος¹ με τις όμορφες νεράιδες,
που αυτός κι όχι βροχή του Δία μουσκεύει
τους κάμπους της Αιγύπτου, όταν τα χιόνια
λιώνουν.² Εδώ βασιλεύει ο Πρωτέας³
της χώρας κυβερνήτης, όσο ζούσε,
στο νησί Φάρο⁴ κατοικώντας. Πήρε
γυναίκα μια Νηρηίδα⁵, την Ψαμάθη,
που άντρα τον Αιακό πρωτύτερα είχε.
Μες στα παλάτια αυτά γεννάει δύο τέκνα,
το Θεοκλύμενο, γιατί σεβόταν
στη ζωή του τους θεούς,⁶ κι ένα κορίτσι
ευγενικό, καμάρι της μητέρας,
που Ειδώ⁷ την έλεγαν, μικρή όταν ήταν·
στην ώρα όμως σαν έφτασε για γάμο,
την είπαν Θεονόη,⁸ γιατί τα θεία,
μελλούμενα και τωρινά, τα ήξερε όλα·
για τέτοια έλαβε χάρη απ' το Νηρέα
τον πρόγονό της. Ο δικός μου τόπος
η Ξακουστή 'ναι Σπάρτη και πατέρας
ο Τυνδάρεως· μια φήμη ωστόσο λέει
πως παίρνοντας ο Δίας θωριά κύκνου,
πέταξε προς τη μάνα μου, τη Λήδα,
κάποιον αιτό για να ξεφύγει τάχα,
κι έτσι μαζί της δολερά έχει σμίξει,
αν είναι αλήθεια.⁹ Ελένη τ' όνομά μου.¹⁰

Ο Τοπος

ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

► Πού βρίσκεται η Ελένη;

■ Ποιοι είναι οι άρχοντες του τόπου;

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΗΡΩΙΔΑΣ

► Ποια είναι η καταγωγή της;

ΣΧΟΛΙΑ

1. Η σύνδεση μιας χώρας, μιας περιοχής, μιας πόλης με το ποτάμι της είναι τυπική έκφραση στην τραγωδία. Για παράδειγμα: Τροία-Σκάμανδρος ή Σιμόεις, Σπάρτη-Ευρώτας. Έτσι κι εδώ η Αίγυπτος συνδέεται με το Νείλου.
2. Ο Ευριπίδης ακολουθεί τη θεωρία του φιλόσοφου Αναξαγόρα, ότι οι πλημμύρες του Νείλου οφείλονται στην τήξη του χιονιού στα βουνά, νότια της Αιγύπτου, το καλοκαίρι.
3. Στον Όμηρο ο Πρωτέας ήταν θαλάσσια θεότητα. Ο Ευριπίδης όμως τροποποιεί στο σημείο αυτό το μύθο και τον παρουσιάζει ως θνητό βασιλιά.
4. Η *Φάρος* είναι ένα νησί που βρίσκεται κοντά στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.
5. *Νηρηίδες*: θεότητες της θάλασσας. Πατέρας τους ήταν ο Νηρέας, θεός με μαντικές ικανότητες.
6. *Θεοκλύμενος* = αυτός που σέβεται στη ζωή του τους θεούς (σύμφωνα με την ετυμολογία της λέξης: *θεός* + *κλύω* = ακούω) ή αυτός που έγινε ονομαστός από θεϊκή εύνοια (σύμφωνα με την ετυμολογία: *θεός* + *κλύμενος* = διάσημος). Υποστηρίζεται από κάποιους μελετητές ότι η φράση *γιατί σεβόταν στη ζωή του τους θεούς* δεν υπήρχε στο κείμενο του Ευριπίδη, αφού η συμπεριφορά του Θεοκλύμενου δε συμφωνεί με το περιεχόμενο της φράσης αυτής. Ίσως να την παρενέβαλε κάποιος ηθοποιός.
7. Είναι το χαιδευτικό όνομα της *Εϊδοθέας*. Εϊδοθέα σημαίνει είτε αυτή που έχει τη μορφή μιας θεάς (στα αρχαία *εἶδος* = μορφή), άρα και την ομορφιά της, είτε αυτή που γνωρίζει τα θεϊκά πράγματα (*ἡ τὰ θεῖα εἰδύια*).
8. *Θεονόη* (*θεός+νοῦς*) = αυτή που καταλαβαίνει τα θεία.
9. Η Ελένη, και μέσα από τα λόγια της ο Ευριπίδης, αμφισβητεί τη μυθολογική παράδοση σχετικά με την καταγωγή της.
10. Υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές για την προέλευση του ονόματος Ελένη. Δύο από αυτές είναι: α) από τη ρίζα *ελ* - του ρήματος *αἴρω* = κυριεύω, καταστρέφω, β) από το ουσιαστικό *ἐλένη* ή *ἐλάνη* = λαμπάδα, οπότε το Ελένη θα σήμαινε φως, λάμψη.

Η Ελένη και το είδωλό της

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Πριν από την παράσταση

Η παράσταση αρχίζει

Η παράσταση αρχίζει... Οι Αθηναίοι έχουν ανηφορίσει στο θέατρο του Διονύσου, για να παρακολουθήσουν την Ελένη του Ευριπίδη. Περιμένουν γεμάτοι προσμονή. Η φήμη που απλώθηκε στην πόλη από όλους όσοι παρακολούθησαν τον προάγωνα* είναι πως θα βρεθούν μπροστά σε μια διαφορετική Ελένη.

Το μурμουρητό καταλαγιάζει...

- Μια γυναίκα εμφανίζεται μόνη της σε έναν άγνωστο για μας τόπο. Ως θεατές χρειαζόμαστε στοιχεία, για να αναγνωρίσουμε την ηρωίδα, να καταλάβουμε πού βρίσκεται και τι της συμβαίνει. Ποια είναι αυτά τα στοιχεία; Από πού τα αντλούμε;

Η Ελένη (Τζένη Γαϊτανοπούλου, Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου, 1993, σκην. Ν. Χαράλαμπος)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Βρισκόμαστε στο πρώτο μέρος του Προλόγου. Ο Πρόλογος* αποτελεί ένα, το πρώτο, από τα *κατὰ ποσὸν* μέρη* της τραγωδίας και εισάγει το θεατή στο έργο.
 - Ας διερευνήσουμε τη λειτουργία του ως προς την ενημέρωση του θεατή για:
 - α) την προϊστορία της δράσης, β) τον τόπο, γ) τα πρόσωπα.
- Αξίζει να σταθούμε σε δύο από τα πρόσωπα, στα οποία αναφέρεται η ηρωίδα: το Θεοκλύμενο και τη Θεονόη. Τα δύο παιδιά του Πρωτέα, ο Θεοκλύμενος και η Θεονόη, είναι επινοήσεις του Ευριπίδη. Ο ποιητής διαχειρίζεται τη μυθική παράδοση όπως τον εξυπηρετεί καλύτερα στην κατασκευή της δικής του «ιστορίας».
 - Ποιες προσδοκίες σου δημιουργούνται για τη δράση αυτών των ηρώων στο δράμα, με βάση και την ετυμολογία των ονομάτων τους;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Ο ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΝΟΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Με το άνοιγμα της αυλαίας, βρίσκονται στη σκηνή η Μήδεια κι η Παραμάνη ακουμπισμένες καταγής, μπροστά σε μια χειράμαξα-σπίτι. Από μακριά, ανεπαίσθητες μουσικές και τραγούδια. Κι οι δυο τους ακούνε.

ΜΗΔ. Την ακούς;

ΠΑΡ. Ποια;

ΜΗΔ. Την ευτυχία. Αλητεύει.

ΠΑΡ. Τραγουδάνε στο χωριό. Μπορεί να 'χουνε γιορτή στα σπίτια τους, σήμερα.

ΜΗΔ. Μισώ τις γιορτές τους. Μισώ τη χαρά τους.

ΠΑΡ. Δεν είμασ' από δω. (Μικρή σιγή) Στα δικά μας τα μέρη, γιορτάζουμε νωρίτερα. [...] Τι όμορφα που είν' τα παλι-κάρια της Κολχίδας όταν παλεύουν!

ΜΗΔ. Σώπα. [...]

ΠΑΡ. Α! εγώ είμαι γριά κι είναι πολύ μακρύς ο δρόμος... Γιατί; Γιατί φύγαμε, Μήδεια;

ΜΗΔ. (Κραυγάζει) Φύγαμε, γιατί αγαπούσα τον Ιάσωνα, γιατί για χάρη του έκλεψα τον πατέρα μου, γιατί για χάρη του σκότωσα τον αδερφό μου! Σώπα καλή γυναίκα, σώπα! Νομίζεις πως είν'ωραίο να λέμε πάντα τα ίδια;

ΠΑΡ. Ζούσες σ' ένα ολόχρυσο παλάτι και τώρα καθόμασ' εδώ, γερμένες στο χώμα σα δυο ζητιάνες, μπρος σ' αυτή τη φωτιά που σβήνει διαρκώς.

Ζ. Ανούγι, Μήδεια (μτφρ. Φ. Κονδύλης)

(Από το Ζ. Ανούγι, Μήδεια - Ιεζάβελ, Βιβλιοπωλείον «Δωδώνη»)

* Οι λέξεις με το σύμβολο αυτό (*) επεξηγούνται και στο Λεξικό Όρων της Αρχαίας Ελληνικής Τραγωδίας (σσ. 142-144).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
στ. 1-82

«Καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν, κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων»

Τα βάσανά μου θα σας ιστορήσω.
Οι τρεις θεές, η Κύπριδα¹¹ κι η Ήρα
κι η Αθηνά, του Δία η θυγατέρα,
σε μια βραχοσπηλιά πήγαν της Ίδης¹²
την πιο όμορφη να κρίνει ο Πάρης. Όμως 30
την ομορφιά μου τάζοντάς του¹³ η Κύπρη
-αν όμορφο λογιέται¹⁴ ό,τι σου φέρνει
τη δυστυχία- και ταίρι του πως θα 'μαι,
κερδίζει το βραβείο. Και της Ίδης
αφήνοντας τις στάνες φτάνει ο Πάρης 35
γοργά στη Σπάρτη, για να με κερδίσει.
Οργίστηκε η Ήρα που έτσι τη νίκησαν
κι εμπόδισε το γάμο μου μ' εκείνον.
Στου Πρίαμου το γιο δε δίνει εμένα,
παρά το είδωλό μου, φτιάχνοντάς το 40
σαν πλάσμα ζωντανό από τον αιθέρα
κι αυτός θαρρεί πως μ' έχει -κούφια ιδέα-¹⁵
ενώ δε μ' έχει καν. Έπειτα οι γνώμες
του Δία¹⁶ στα πάθη αυτά σωριάσαν κι άλλα
γιατί σήκωσε πόλεμο αναμέσο 45
στη χώρα των Ελλήνων και στους δόλιους
τους Τρωαδίτες, για να ξαλαφρώσει
τη μάνα γη απ' το πλήθος των ανθρώπων
κι ο πιο μεγάλος άντρας της Ελλάδας¹⁷
να γίνει ξακουστός.¹⁸ Εγώ βραβείο 50
παλικαριάς στους Έλληνες και Τρώες
ποτέ δεν ήμουν, ήταν τ' όνομά μου.
Με πήρε στις πτυχές ο Ερμής του αιθέρα
και σκεπασμένη σε θαμπή νεφέλη
-δε μ' άφησε χωρίς φροντίδα ο Δίας- 55
μ' έφερε στου Πρωτέα εδώ τα σπίτια,
κρίνοντας πως αυτός απ' όλους ήταν
πιο γνωστικός κι αγνό το γάμο μου έτσι
για το Μενέλαο θα κρατούσα. Τώρα

ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ
ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

- ▶ Πώς άρχισαν
τα βάσανά της;
- ▶ Πώς αντέδρασε η Ήρα
στην κρίση του Πάρη;
- ▶ Πώς βρέθηκε η Ελένη
στην Αίγυπτο;

ΣΧΟΛΙΑ

11. Κύπριδα ονομάζεται η Αφροδίτη, θεά της ομορφιάς, επειδή σύμφωνα με την παράδοση αναδύθηκε από τη θάλασσα της Κύπρου.
12. Βουνό της Μ. Ασίας κοντά στην Τροία. Εκεί ζούσε ο Πάρης ως βοσκός, όταν οι τρεις θεές του ζήτησαν να δώσει το μήλο της Έριδας στην ομορφότερη.
13. Η Ελένη εμφανίζεται εδώ σαν ένα απλό πιόνι στα σχέδια της θεάς. Στη συνέχεια εκφράζει απέχθεια για την ομορφιά της, καθώς θεωρεί ότι στην περίπτωση της το χαρακτηριστικό αυτό προκαλεί δυστυχία.
14. λογιέται = θεωρείται.
15. Στο πρωτότυπο *κενή δόκησις* (< *δοκεῖ* = φαίνεται): εικασία, γνώμη, φαντασία.
16. Η δυστυχία της Ελένης δεν οφείλεται μόνο στην οργή της Ήρας, αλλά συνέβαλαν και τα σχέδια του Δία.
17. Εννοεί τον Αχιλλέα.
18. Εδώ γίνεται μια διάκριση ανάμεσα στην αιτία και την πρόφαση του πολέμου: η Ελένη είναι μόνο η πρόφαση, ενώ πραγματική αιτία είναι το σχέδιο του Δία.

Η Ελένη και το είδωλό της

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Ο υποκριτής που υποδύεται την Ελένη με την έναρξη του δράματος καλείται να αποδώσει έναν εκτενή μονόλογο, που θεωρείται στατικός και αντιθεατρικός, εφόσον χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε θεατρικού έργου είναι η δράση και όχι η απαγγελία (βλ. και ορισμό της τραγωδίας από τον Αριστοτέλη: *δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας*).
- Με ποιους τρόπους φαντάζεσαι ότι ο υποκριτής θα προσπαθούσε να κινήσει το ενδιαφέρον των θεατών;

Ελένη (Α. Λαδικού, Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην. Α. Βουτσινάς)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Τι να την κάνω/τη ζωή πια: αναρωτιέται η Ελένη.
 - Ποιοι λόγοι, σύμφωνα με όσα υποστηρίζει, την οδήγησαν σε αυτή την τραγική παραίτηση;
 - Ως θεατής/αναγνώστης της τραγωδίας πώς αισθάνεται κανείς ακούγοντάς την; Πιστεύεις πως αρχίζει να βιώνει ότι ο Αριστοτέλης ονόμαζε *ἔλεος** και *φόβος**
- Την εποχή του Ευριπίδη οι άνθρωποι, ζώντας σε καιρούς αναστάτωσης και πολέμου, μεταβολών αιφνιδίων και απρόσμενων, αισθάνονται ότι δεν ελέγχουν τη μοίρα τους, δεν επικρατεί πάντα το δίκαιο, δεν αμείβονται πάντα οι καλοί ούτε τιμωρούνται πάντα οι κακοί.
 - Πιστεύεις ότι η αντίληψη αυτή περνάει και στην ιστορία της Ελένης, όπως αρχίζει σιγά σιγά να τη στήνει ο τραγικός ποιητής;
 - Θα μπορούσε μια τέτοια αντίληψη να μας συγκινήσει ακόμα και σήμερα;

Ελένη (Α. Λαδικού, Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην. Α. Βουτσινάς)

Ο Πάρις παίρνει την Ελένη.
Ανάμεσά τους ο Έρωτας
(ερυθρόμορφο αγγείο του 5ου αι. π.Χ.)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Η ΕΝΟΧΗ ΕΛΕΝΗ

ΑΝΤΡΟΜΑΧΗ. Ω του Τυνδάρεου
βλαστάρι, κόρη εσύ του Δία δεν είσαι,
από πολλούς θα φύτρωσες πατέρες,
απ' τον Αλάστορα, ' ύστερ' απ' το Φθόνο,
το Φόνο και το Θάνατο κι απ' όσα
η γη θρέφει κακά· δε θα πιστέψω

ποτέ πως σ' έχει κάμει ο Δίας, εσένα,
λάμια τόσων Ελλήνων και βαρβάρων.
Α να χαθείς! Απ' τα όμορφα σου μάτια
βγήκε η φριχτή καταστροφή, η ρημάχτρα
των ξακουσμένων κάμπων της Φρυγίας.

Ευριπίδης, *Τρωαδίσσες*, στ. 766-773
(μτφρ. Θ. Σταύρου)

(Από το *Τραγωδίες του Ευριπίδη*,
Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»)

1. Αλάστορας: δαίμονας της εκδίκησης, εκδικητής

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
στ. 1-82

«Καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν, κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων»

βρίσκομαι εδώ κι ο δόλιος μου άντρας πήγε,
μαζεύοντας στρατό, στην Τροία τα κάστρα
ζητώντας να με πάρει πίσω. Κι έχουν
στον Σκάμαντρο¹⁹ χαθεί το ρέμα πλήθος
ψυχές για μένα' κι ενώ τόσα πάθη
τράβηξα, από παντού ακούω κατάρες,²⁰
προδότρα με λογιάζουνε του αντρός μου
κι αιτία για να μπλέξουνε σε μέγα
πόλεμο οί Έλληνες. Τι να την κάνω
τη ζωή πια; Ο Ερμής αυτόν το λόγο
μου είπε²¹ στη δοξασμένη εγώ τη Σπάρτη
θα ζήσω με τον άντρα μου και πάλι,
που θα το μάθει πως ποτέ δεν πήγα
στην Τροία στο κρεβάτι κάποιου ξένου.
Κι όσο ο Πρωτέας έβλεπε τον ήλιο,
κανείς για γάμο δε μιλούσε' μα όταν
μπήκε στη σκοτεινιά της γης εκείνος,
γυναίκα με ζητά ολοένα ο γιος του.
Τον άντρα μου τιμώντας, στον Πρωτέα
το μήμα ετούτο ικέτισσα προσπέφτω,²²
καθάρια να κρατήσει την τιμή μου.
Γιατί, αν κακό όνομα έχω στην Ελλάδα,
το σώμα μου η ντροπή να μη μολύνει.

ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ
ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ

- ▶ Σε ποια κατάσταση
βρίσκεται τώρα η Ελένη;
- ▶ Ποια είναι η μοναδική της
ελπίδα;
- ▶ Τι απειλεί τώρα την Ελένη
και πώς εκείνη
το αντιμετωπίζει;

ΣΧΟΛΙΑ

19. Ποτάμι κοντά στην Τροία.
20. Οι κατάρες προς την Ελένη αποτελούν κοινό τόπο στην αρχαία ελληνική γραμματεία, ένα δηλαδή μοτίβο επαναλαμβανόμενο.
21. Η αναφορά της Ελένης στην προφητική υπόσχεση του Ερμή έρχεται ως απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση, για να δείξει δηλαδή πώς άντεξε ως τώρα τα δεινά της.
22. Καταφεύγοντας η Ελένη στο μήμα του Πρωτέα, που θεωρείται από το θεοκλύμενο χώρος ιερός, εξασφαλίζει άσυλο. Εδώ αναφέρεται πρώτη φορά το μήμα του Πρωτέα, το οποίο θα παίξει σημαντικό ρόλο στο δράμα.

Η Ελένη και το είδωλό της

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Το κείμενο που μελετάμε γράφτηκε για να παρασταθεί, οπότε ενσωματώνονται σε αυτό και σκηνογραφικές πληροφορίες.
- Αν ήσουν σκηνογράφος, ποια στοιχεία θα αντλούσες και πώς θα τα αξιοποιούσες, για να σχεδιάσεις το σκηνικό της παράστασης;
- Ας μην ξεχνάμε όμως ότι οι σκηνογράφοι πολλές φορές δεν ακολουθούν πιστά τις «οδηγίες» του κειμένου. Φαίνεται κάτι τέτοιο στις διπλάνες φωτογραφίες;

Σκηνικό για παράσταση της Ελένης (Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκηνογρ. Δ. Φωτόπουλος)

Σκηνικό με κάτοπτρα για παράσταση της Ελένης (Αμφιθέατρο, 1999)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Στον κόσμο της Ελένης θα διαπιστώσουμε σιγά σιγά ότι τίποτε δεν είναι όπως αρχικά φαίνεται και όλοι σχεδόν οι ήρωες βιώνουν λιγότερο ή περισσότερο τις συνέπειες κάποιας πλάνης. Στο πρώτο μέρος του Προλόγου κυρίαρχη είναι η αντίθεση ανάμεσα στην πραγματική Ελένη (είναι), που βρίσκεται στην Αίγυπτο, και το είδωλό της (φαίνεται), που βρέθηκε στην Τροία. Η αντίθεση ανάμεσα στο *είναι* και το *φαίνεται*, που απηχεί προβληματισμούς της εποχής, είναι καθοριστική για τη ζωή της Ελένης και θα ρυθμίσει, ως ένα βαθμό, την εξέλιξη του έργου.
- Ας εντοπίσουμε σημεία του κειμένου, στα οποία γίνεται σαφής αυτή η αντίθεση.
- Ο μονόλογος της Ελένης τελειώνει με μια αντίθεση: από τη μια η προσδοκία ότι θα ζήσει ευτυχισμένη με το Μενέλαο, όπως διαβεβαίωσε ο Ερμής, και από την άλλη ο φόβος ότι θα εξαναγκαστεί να παντρευτεί το Θεοκλύμενο.
- Τι νιώθεις να βαραίνει περισσότερο; Η ελπίδα ή ο φόβος;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Η ΜΑΤΙΑ ΜΙΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΗΘΟΠΟΙΟΥ

Από την πλευρά μου καθορίζω την ερμηνεία ήδη από τον πρόλογο, έναν πρόλογο με ξεχωριστό ενδιαφέρον, που αναφέρει γύρω στις 17 φορές τη λέξη «εγώ». Και είναι μια πρόκληση αυτή η μελέτη του εγώ, της ταυτότητάς μου ως Ελένης. Διότι εκείνη που βγαίνει και παίζει δεν είναι το είδωλο, το σύννεφο, το αέρινο κατασκευάσμα της Ήρας. Κάνει ένα παιχνίδι: θέλει η ίδια να τοποθετήσει τον εαυτό της ενώπιον του κοινού. Και τα κάτοπτρα του σκηνικού συμβάλλουν σε αυτό το παιχνίδι της: η Ελένη της σάρκας και των οστών, η Ελένη του ειδώλου.

Λήδα Τασοπούλου (η Ελένη στην παράσταση του Αμφιθέατρου), σε συνέντευξή της στον ημερήσιο Τύπο (Το Βήμα, 18/07/1999)

Ελένη
(Λ. Τασοπούλου,
Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
στ. 83-191

«Καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν, κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων»

2η ΣΚΗΝΗ (στ. 83-191)

ΤΕΥΚΡΟΣ¹ Το κάστρο ετούτο ποιος εξουσιάζει;
Γιατί, από τις στοές και τους ωραίους
θριγκούς² που το κυκλώνουν, για παλάτι
άρχοντα πλούσιου μπορείς να το νομίσεις.³
Αα!⁴
Θεοί, ποιαν όψη αντίκρισα; Κοιτάζω
την πολυμίσητη θωριά κακούργας
γυναίκας, που ξεκλήρισε κι εμένα
κι όλους τους Αχαιούς. Άμποτε να 'χεις
την έχθρα των θεών που τόσο μοιάζεις
με την Ελένη. Κι αν σε ξένη χώρα
δε βρισκόμουν,⁵ με τούτη τη σαίτα
που αλάθευτα χτυπά θ' αφανιζόσουν,
για να γευτείς αυτή τη χάρη, αφού είσαι
παρόμοια με του Δία τη θυγατέρα.
ΕΛΕ. Γιατί, δυστυχισμένε, όποιος και να 'σαι,
μ' αποστράφηκες έτσι και μου δείχνεις
μίσος για τα δεινά που 'φερε κείνη;
ΤΕΥ. Έσφαλα' η οργή με συνεπήρε
πιότερο απ' όσο θα 'πρεπε' η Ελλάδα
βαθιά μισεί, να ξέρεις, την Ελένη'
συχώρα με, κυρά, γι' αυτά τα λόγια.
ΕΛΕ. Ποιος είσαι και από ποια χώρα εδώ φτάνεις;
ΤΕΥ. Ένας από τους Έλληνες τους δόλιους.
ΕΛΕ. Γι' αυτό λοιπόν δε στέργεις⁶ την Ελένη.
Ποιος είσαι κι από πού; Ποιος ο γονιός σου;
ΤΕΥ. Με λένε Τεύκρο, γιος του Τελαμώνα,
και Σαλαμίνα η γη που μ' έχει θρέψει.
ΕΛΕ. Στον τόπο εδώ του Νείλου τι γυρεύεις;
ΤΕΥ. Με διώξαν οι δικοί μου απ' την πατρίδα.
ΕΛΕ. Θα' σαι δυστυχισμένος' ποιος σε διώχνει;
ΤΕΥ. Ποιος άλλος; Ο πατέρας Τελαμώνας.
ΕΛΕ. Γιατί; Κάποιο κακό θα 'ναι η αιτία.
ΤΕΥ. Στην Τροία εχάθη ο Αίας, ο αδελφός μου.
ΕΛΕ. Πώς; Δεν εχάθη απ' το δικό σου χέρι;⁷
ΤΕΥ. Ρίχτηκε στο σπαθί του κι εσκοτώθη.
ΕΛΕ. Μανία τον ήρξε; Αλλιώς δε θα τολμούσε.
ΤΕΥ. Ξέρεις το τέκνο του Πηλέα, τον Αχιλλέα;

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΤΕΥΚΡΟΥ
- Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ

- ▶ Πώς αντιδρά ο ξένος
όταν βλέπει την Ελένη;
- ▶ Ποιος είναι ο ξένος
κι από πού έρχεται;
- ▶ Πώς βρέθηκε στην Αίγυπτο;

ΣΧΟΛΙΑ

1. Ήρωας του τρωικού μυθολογικού κύκλου, ξακουστός τοξότης.
2. Το τμήμα του κτιρίου που βρίσκεται ανάμεσα στα κιονόκρανα και τη στέγη.
3. Οι ήρωες του Ευριπίδη συνηθίζουν να περιγράφουν επιβλητικά κτίρια' ίσως αυτό να αποτελεί σκηνογραφική υπόδειξη ή να έχει σχέση με τη φτωχή σκηνογραφία του θεάτρου του 5ου αι. π.Χ. και την προσπάθεια του ποιητή να κινήσει τη φαντασία του θεατή.
4. Τώρα που ο Τεύκρος αντιλαμβάνεται την παρουσία της Ελένης, αισθάνεται κατάπληξη λόγω της ομοιότητάς της με τη μισητή του «Ελένη».
5. Η παρουσία σε μια ξένη χώρα μπορεί βέβαια να προσφέρει στον ξένο προστασία και άσυλο, από την άλλη όμως ο ξένος έχει την υποχρέωση να σέβεται τη χώρα, στην οποία βρίσκεται, και τους κατοίκους της.
6. στέργεις = αγαπάς, συμπαθείς.
7. Η Ελένη αναρωτιέται μήπως ο Τεύκρος ήταν αδελφοκτόνος και γι' αυτό τον έδιωξε ο πατέρας του Τελαμώνας.

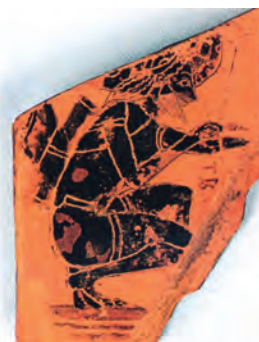

Η Ελένη και το είδωλό της

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Από την Ελένη μάθαμε την προϊστορία της δράσης και ακούσαμε τα βάσανά της. Υπάρχουν ωστόσο ακόμη κενά. Τι να έγινε άραγε στην Τροία; Πού να βρίσκεται ο Μενέλαος; Αχαιοί και Τρωαδίτες συνεχίζουν να την καταριούνται ως υπαίτια του πολέμου;

- Το νέο πρόσωπο που εμφανίζεται αναπάντεχα στη σκηνή ίσως μας καλύψει αυτά τα κενά.
 - Με ποιον τρόπο μαθαίνουμε ποιος είναι;
 - Με βάση το κείμενο, πώς φαντάζεσαι τη σκευή* του;
 - Ας παρατηρήσουμε την παράπλευρη απεικόνιση του Τεύκρου. Σε ποια χαρακτηριστικά επιμένει ο καλλιτέχνης; Στη μακέτα του ζωγράφου Φασιανού προβάλλονται τα ίδια χαρακτηριστικά:

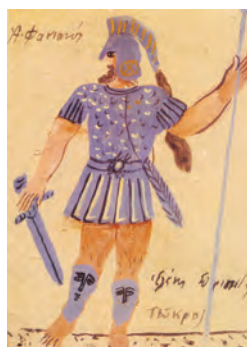
Τεύκρος (θραύσμα κορινθιακού αγγείου του 6ου αι. π.Χ.)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Συνομιλητής της Ελένης σε αυτήν τη σκηνή είναι ένας ήρωας του Τρωικού πολέμου, ο Τεύκρος.
 - Ας επισημάνουμε τις πληροφορίες που μεταφέρει ο Τεύκρος και συμπληρώνουν την προϊστορία της δράσης.
 - Ας αναρωτηθούμε γιατί ανάμεσα σε τόσους ομηρικούς ήρωες επιλέγεται ένας νικητής αυτού του πολέμου και μάλιστα ο Τεύκρος.
 - Διακρίνεις κάποια κοινά στοιχεία στη ζωή και στις περιπέτειες της Ελένης και του Τεύκρου;
- Τον αφηγηματικό μονόλογο της Ελένης διαδέχεται ο διάλογος. Τα δύο πρόσωπα, καθώς διαλέγονται, ζητούν και δίνουν πληροφορίες, εκφράζουν τα συναισθήματά τους ή τις απόψεις τους, με τη μορφή σύντομων διαλόγων ή στιχομυθίας*. Ας δούμε:
 - Σε ποιες στιγμές και για ποιους λόγους οι ήρωες φτάνουν στη γρήγορη εναλλαγή των λόγων (στιχομυθία);
 - Ποια συναισθήματα σου προκαλεί ως θεατή/αναγνώστη αυτή η μορφή διαλόγου;

Τεύκρος - Ελένη (Ρ. Αξελός - Α. Λαδικού, Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην. Α. Βουτσινάς)

Τεύκρος
(μακέτα από το
ζωγάφο Αλ. Φασιανό)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΤΕΥΚΡΟΥ: ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΥΠΑΙΝΙΓΜΟΣ;

Ο Ευριπίδης θέλησε από την πρώτη κιόλας σκηνή του νέου δράματος να χαιρετίσει το μυθικό πρόγονο ενός πιστού σύμμαχου των Αθηνών [του σύγχρονου βασιλιά της Κύπρου Ευαγόρα, που είχε αναλάβει την εξουσία το 412 π.Χ.], ενός φίλου των δύσκολων ημερών, που, μέσα στη γενική αποστασία των πόλεων της αθηναϊκής συμμαχίας, ερχόταν να συγκινήσει και να τονώσει την πόλη της Παλλάδας τασσόμενος αποφασιστικά με τους ηττημένους της Σικελίας [...]. Η εμφάνιση στο «λογείον» του θεάτρου του Διονύσου, την άνοιξη του έτους εκείνου, του προγόνου των Τευκιδών της Κύπρου, είχε, τη χρονική εκείνη περίοδο, την αξία μιας πολύτιμης ενθάρρυνσης. Τη στιγμή που οι Αθηναίοι θρηνούσαν τη μεγαλύτερη καταστροφή της ιστορίας τους, ήταν η κατάλληλη ευκαιρία να τους παρουσιάσει το πρόσωπο του φίλου αυτού των κακών ημερών, ο οποίος, σαν σταλμένος από τη θεία πρόνοια, εκφραζόταν υπέρ αυτών.

H. Gregoire

(Από το Ευριπίδης, Ελένη, Εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Ερρ. Χατζηνανέστης, Ι. Ζαχαρόπουλος)

